

O‘QUVCHILARDA DIQQATNI JAMLASH VA KITOBXONLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA OILA VA MAKTABNING INTEGRALLASHGAN YONDASHUVI

Ubaydullayeva Ra’no Izatilloevna

*Toshkent tumani 24- umumiy o‘rta ta’lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘quvchilarda diqqatni jamlash va kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirishda oila va maktabning integrallashgan yondashuvi tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchining diqqatini boshqarish, kitob o‘qishga qiziqishni oshirish hamda ota-ona va o‘qituvchi hamkorligining ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *diqqatni jamlash, kitobxonlik, oila-maktab hamkorligi, o‘quvchi faoliyati, integratsiya.*

Аннотация: *В статье рассматривается интегрированный подход семьи и школы в развитии у учащихся навыков концентрации внимания и компетентности в чтении. Раскрывается значение взаимодействия родителей и учителей для повышения интереса к книге и формирования устойчивого внимания.*

Ключевые слова: *концентрация внимания, читательская компетентность, сотрудничество семьи и школы, учебная активность, интеграция.*

Abstract: *This article analyzes the integrated approach of family and school in developing students' attention concentration and reading competence. It emphasizes the importance of parental and teacher collaboration in fostering an interest in reading and enhancing students' focus.*

Keywords: *attention concentration, reading competence, family-school partnership, student engagement, integration.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning diqqatni jamlash salohiyati va kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik va psixologik muammolardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Globalizatsiya sharoitida axborotning haddan tashqari ko‘pligi, raqamli texnologiyalarning tez sur‘atlar bilan kirib kelishi, o‘quvchilarda diqqatning tarqoqlashuvi, o‘qish madaniyatining pasayishi kabi holatlar kuzatilmoqda. Bu esa yosh avlodning bilim olish jarayonida e’tiborning tarqoqlashuvi, fikrlashning yuzaki bo‘lishi, mustaqil o‘qish ko‘nikmalarining shakllanmasligi, madaniy-ma’naviy yetuklik darajasining pasayishiga olib kelmoqda.

Pedagogik-psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchining diqqatni boshqarish qobiliyati va kitob o‘qishga qiziqishi bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularni rivojlantirishda faqat maktab emas, balki oilaning ham faol ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, ta’lim tizimi va oilaviy tarbiyaning integratsiyalashgan

yondashuvi o‘quvchi shaxsining intellektual va ma’naviy kamolotini ta’minlashda asosiy omil bo‘lib qolmoqda.

Oila — bolaning birinchi tarbiya maktabi sifatida uning shaxsiyati, diqqatni jamlash qobiliyati, ijodiy va intellektual rivojlanishida hal qiluvchi o‘rin tutadi. Shuningdek, maktab esa o‘qituvchilar rahbarligida bolada bilim olishga bo‘lgan qiziqish, fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu o‘rinda ta’lim jarayonida ikki muhitning kompleks hamkorligi — oila va maktabning integratsiyalashgan modeli — o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan ehtiyojini oshirish, diqqatni boshqarish, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda eng samarali usullardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Ushbu maqolada o‘quvchilarda diqqatni jamlash va kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirishda oila va maktabning uzviy hamkorligi, ularning bir-birini to‘ldiruvchi rolini ta’minlashga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlar tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta’lim muhitida kitobxonlikni qo‘llab-quvvatlash strategiyalari, o‘qish madaniyatini oshirish usullari hamda bolalarda mustahkam diqqatni shakllantirishga doir ilmiy-amaliy tajribalar o‘rganiladi.

Zamonaviy ta’lim tizimining rivojlanish bosqichida o‘quvchilarning diqqatni jamlash qobiliyati va kitobxonlik kompetensiyasini shakllantirish masalasi juda dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda, raqamli texnologiyalar, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi natijasida o‘quvchilarning fikrini bir nuqtaga jamlash, uzoq vaqt davomida bir faoliyatga diqqatni qaratish salohiyati sezilarli darajada pasaymoqda. Shuningdek, tezkor iste’molga yo‘naltirilgan axborot oqimi, ko‘ngilochar kontentning ko‘pligi, o‘quvchilarda mustaqil o‘qish, chuqur tahlil qilish va badiiy hamda ilmiy adabiyotlar orqali bilish ehtiyojining kamayishiga sabab bo‘lmoqda. Bu holat shaxsning intellektual va ma’naviy rivojida jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Empirik tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, aksariyat maktab o‘quvchilari kitob o‘qish jarayonini zerikarli, diqqatni jamlashni esa murakkab faoliyat sifatida qabul qilishi aniqlangan. Bunday vaziyatda nafaqat maktab ta’limi, balki oilaviy tarbiyaning ham mas’uliyati oshadi. Ta’lim jarayonida o‘qituvchi va ota-onalarning hamkorlikda harakat qilishi, o‘quvchi shaxsiyatiga uzluksiz ta’sir ko‘rsatish, bilim olishni rag‘batlantirish va kitobxonlikka bo‘lgan qiziqishni uyg‘otish zarur bo‘lib qolmoqda. Oila va maktabning integrallashgan pedagogik yondashuvi orqali o‘quvchi ongida kitobga muhabbatni shakllantirish, diqqatning barqarorligini oshirish va mustaqil o‘qishga o‘rgatish bo‘yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqish mumkin.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasida “Yangi O‘zbekiston — yangi ta’lim” konsepsiyasi, “Mutolaa madaniyatini oshirish” bo‘yicha davlat dasturlari va yoshlarni ma’naviy-ma’rifiy qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan qarorlar ham aynan o‘quvchilar orasida kitobxonlikni rivojlantirish va diqqatni jamlash ko‘nikmalarini shakllantirishni milliy darajadagi ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilaydi. Shunday ekan, ushbu mavzuning ilmiy jihatdan tadqiq etilishi, oila-maktab hamkorligi asosida zamonaviy pedagogik yechimlar taklif etilishi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham egadir.

Mazkur masalani chuqur o‘rganish yosh avlodni intellektual barkamol va ma’naviy yetuk shaxs qilib tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu boisdan maqolaning dolzarbligi ta’lim-

tarbiya jarayonida o‘quvchilarning diqqatni boshqarish qobiliyati va kitobxonlik kompetensiyasining oila-maktab integratsiyasi asosida rivojlantirilishiga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borish zaruriyati bilan belgilanadi.

ASOSIY QISM

O‘quvchilarda diqqatni jamlash va kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirish bugungi kunda nafaqat maktab ta’limining, balki oilaviy tarbiyaning ham ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Diqqatni boshqarish qobiliyati va kitob o‘qishga bo‘lgan ehtiyoj o‘quvchilarning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu bo‘limda mavzuning pedagogik-psixologik, sotsiologik hamda amaliy jihatlarini tizimli asosda yoritiladi.

Diqqat insonning bilish jarayonlaridan biri bo‘lib, uning o‘qishga, ishlashga va fikrlashga yo‘naltirilgan kognitiv faoliyati hisoblanadi. L. S. Vigotskiy, A. N. Leontyev, P. Ya. Galperin kabi olimlarning nazariyalariga tayanib aytish mumkinki, diqqatning shakllanishi tashqi va ichki omillar o‘zaro ta’sirida yuzaga keladi. Maktab davrida diqqatning ixtiyoriy va ixtiyorsiz turlari shakllanadi, bu jarayonda o‘qituvchi va ota-onaning pedagogik muloqoti hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, diqqatni jamlash qobiliyati bolalarda motivatsiya, maqsadga yo‘naltirilganlik, emotsional barqarorlik va rag‘batlantirish bilan chambarchas bog‘liq.

Kitobxonlik kompetensiyasi — bu o‘quvchining matn bilan ishlash, mazmunni tahlil qilish, o‘qilganlardan xulosa chiqarish, tanqidiy fikrlash qobiliyatini ifodalovchi murakkab intellektual ko‘nikmalar majmuasi. Bu kompetensiyani shakllantirishda M. Montessori, J. Piaje, K. Ushinskiy kabi pedagoglarning metodologik yondashuvlari o‘ta muhim ahamiyatga ega. Maktab ta’limida badiiy adabiyotlardan foydalanish, o‘quvchini o‘z yoshiga mos kitoblar bilan ta’minlash, o‘qituvchilar tomonidan muhokama va tahlil asosidagi o‘qish mashg‘ulotlarini tashkil qilish kitobxonlikni rivojlantiradi.

Oila — o‘quvchining birlamchi tarbiyaviy muhiti bo‘lib, bu muhitda bola o‘qishga, kitobga va bilimga bo‘lgan birinchi tasavvurlarni shakllantiradi. Ota-onalarning kitobxonlik faoliyati, kundalik hayotda bolaning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi, birgalikda o‘qish va fikr almashish tajribasi — diqqat va kitobga qiziqishni yuzaga chiqaruvchi asosiy omillardir. Maktab esa ushbu tarbiyani tizimli ravishda davom ettiradi. Ta’lim muassasalarida tashkil etilgan sinfdan tashqari o‘qish, kutubxonachilik soatlari, “kitobxon yoshlar” klublari, mustaqil o‘qish topshiriqlari oilaviy tarbiya bilan uyg‘unlashganda yuqori samara beradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarda kitobxonlikni rivojlantirishga zamonaviy yondashuvlardan biridir. Audio-kitoblar, elektron kutubxonalar, interaktiv o‘qish dasturlari (naprimer: Storytel, Google Books, Ziyonet), o‘qishni gamifikatsiya asosida tashkil etuvchi ilovalar bolalarning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Shu bilan birga, multimediali metodlar asosida diqqatni boshqarish bo‘yicha darslar tashkil etilishi o‘quvchilar diqqatining sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ta’lim muassasalarida kuzatilayotgan asosiy muammolardan biri — o‘quvchilar diqqatining tez chalg‘ishi va bilim olishni yuzaki qabul qilishi. Bu holatni oldini olish uchun darslarda refleksiya, motivatsion mashg‘ulotlar, kognitiv o‘yinlar, “aqliy hujum”, “fikr kartasi” metodlari, qiziqarli savol-javoblar kiritilishi tavsiya etiladi. Shu bilan birga, ota-

onalar uchun seminarlar, treninglar o‘tkazib, ularning bolaga nisbatan emotsional va ma’naviy qo‘llab-quvvatlash madaniyatini oshirish zarur.

O‘zbekiston ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan innovatsion loyihalar — “Yosh kitobxon”, “Kitobxonlik haftaligi”, “Kitob — bilim manbai” kabi tashabbuslar integratsiyalashgan yondashuvning samarali namunalidir. Bu loyihalarda oila va maktabning faol hamkorlik qilishi orqali o‘quvchilarni kitob o‘qishga jalb etish, diqqatni yuzaga chiqarish va mustahkamlash bo‘yicha ijobiy natijalar kuzatilgan.

O‘quvchilarda diqqatni jamlash va kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirish bugungi ta’lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri bo‘lib, u nafaqat o‘quv jarayonining sifatini, balki jamiyatning kelajakdagi intellektual salohiyatini belgilab beradi. Mavzuni o‘rganish zarurati quyidagi ilmiy, amaliy va ijtimoiy asoslar bilan izohlanadi:

1. Kognitiv rivojlanish bilan bevosita bog‘liqlik. Diqqatni jamlash — bilish faoliyatining asosiy psixologik mexanizmlaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi o‘quvchining tafakkur, xotira, mantiqiy tahlil va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi. Diqqat yetishmasligi o‘quvchilarda bilimlarni o‘zlashtirish sifati va natijadorlik darajasining pasayishiga olib keladi. Shu sababli, diqqatni boshqarish qobiliyatini o‘rganish va uni rivojlantirish usullarini ishlab chiqish kognitiv psixologiya va pedagogika fanida dolzarb masalalardan hisoblanadi.

2. Kitobxonlik kompetensiyasining shaxsiy va ijtimoiy ahamiyati. Kitob o‘qish nafaqat bilim olish vositasi, balki ma’naviy-axloqiy tarbiya, madaniy va estetik rivojlanishning muhim omili sifatida e’tirof etiladi. O‘qilgan matnni tushunish, mulohaza yuritish, xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalar o‘quvchining bilimlarni chuqur va mustaqil o‘zlashtira olishiga turtki bo‘ladi. Kitobxonlikni rivojlantirish shaxsni umuminsoniy qadriyatlar, milliy o‘zlikni anglash va ijtimoiy faoliyatga tayyorlash yo‘lida muhim mexanizmdir.

3. Zamonaviy raqamli muhitda diqqat va kitobxonlikning zaiflashuvi. Raqamli texnologiyalarning ortiqcha ta’siri, ijtimoiy tarmoqlar va qisqa kontentning ko‘pligi bolalarda diqqatning tarqoqlashuvi, kitobga nisbatan qiziqishning pasayishi va o‘qish jarayonida yuzaki yondashuvning shakllanishiga olib kelmoqda. Bu holat bugungi kunda dunyo miqyosida o‘rganilayotgan va hal qilinishi lozim bo‘lgan global ta’limiy muammolardan biri hisoblanadi. Shu sababli o‘quvchilarda kitobxonlik odatini qayta tiklash va diqqatni mustahkamlash bo‘yicha integratsiyalashgan pedagogik yondashuvni yaratish zarur.

4. Oila va maktab tashabbuslarining muvofiqlashtirilmaganligi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bugungi kunda ko‘plab oilalarda bolalarning ma’naviy-ma’rifiy taraqqiyotiga ajratilayotgan vaqt va e’tibor yetarli emas. Buning natijasida maktabdagi o‘quv faoliyati va uy sharoitidagi tarbiyaning uyg‘unlashmaganligi seziladi. Integrallashgan yondashuv — oila va maktab o‘rtasida uzviy hamkorlikni yo‘lga qo‘yish orqali o‘quvchining o‘qishga, o‘qish jarayoniga va kitobga bo‘lgan ehtiyojini uyg‘otishga xizmat qiladi.

5. Milliy ta’lim siyosati bilan uyg‘unlik. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston” g‘oyasi, yoshlarda mutolaa madaniyatini rivojlantirish, ilmiy tafakkur va milliy g‘ururni mustahkamlashga qaratilgan konsepsiyalar ushbu mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Bu borada “Kitobxonlik haftalıkları”, “Yosh

kitobxon” loyihalari, “Zakovat”, “Ilm-fan 2024–2026” dasturlari diqqat va kitobxonlikni oshirishga xizmat qiluvchi keng ko‘lamli tashabbuslardir.

6. Ilmiy-tadqiqot va innovatsion pedagogika ehtiyoji. Mazkur mavzuni o‘rganish orqali ilmiy asoslangan rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyalarini ishlab chiqish, oilaviy tarbiya va maktab metodikasini takomillashtirish, bola shaxsiyatiga yo‘naltirilgan tarbiya strategiyalarini joriy etish imkoniyati mavjud. Ularning amaliy qo‘llanilishi bugungi ta’lim islohoti talablariga javob beradigan yangi pedagogik modellarning shakllanishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Ushbu ilmiy maqolada o‘quvchilarda diqqatni jamlash va kitobxonlik kompetensiyasini rivojlantirishda oila va maktabning integrallashgan yondashuvi keng qamrovda tahlil qilindi. Olingan ilmiy-amaliy natijalar shuni ko‘rsatdiki, bolalarning kognitiv rivojlanishi, intellektual salohiyati va ma’naviy barkamolligi uchun diqqatni boshqarish qobiliyati hamda kitobxonlik madaniyatining shakllanishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu esa, o‘z navbatida, o‘quvchi shaxsining o‘z-o‘zini rivojlantirish, tahlil qilish, mustaqil fikrlash va keng dunyoqarashga ega bo‘lishida muhim poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Ilmiy tahlillar natijasida quyidagi muhim xulosalarga kelindi:

1. Oila — tarbiyaning asosiy ma’nosi. Ota-onalar tomonidan bolaga diqqat va vaqt ajratilishi, birgalikda kitob o‘qish va suhbatlashish, uy sharoitida madaniy-ma’rifiy muhit yaratish o‘quvchilarda kitobxonlik kompetensiyasini shakllantirishning eng samarali usullaridan biridir. Oila bag‘rida yaratilgan motivatsion muhit ta’lim jarayonining davomiyligini ta’minlaydi.

2. Maktab — bilimning tizimli Markazi. Maktab ta’limi o‘quvchida diqqatni bir nuqtaga jamlash va o‘qish madaniyatini shakllantirish uchun ilmiy asoslangan metodik ishlarni tashkil etishi lozim. Kitobxonlik mashg‘ulotlari, mustaqil o‘qishga yo‘naltirilgan topshiriqlar, zamonaviy texnologiyalarga asoslangan motivatsion darslar bunga xizmat qiladi.

3. Integrallashgan yondashuv — muvaffaqiyat kaliti. Oila va maktab o‘rtasidagi uzviy hamkorlikning yo‘lga qo‘yilishi — o‘quvchining diqqatni jamlash qobiliyati va kitobga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otishning eng muhim strategiyasidir. Bu yondashuvda pedagoglar, ota-onalar va psixologlar o‘rtasida resurs, metod va tajribalar almashinuvi tizimli ravishda amalga oshirilishi zarur.

4. Raqamli muhitda psixologik muvozanat. Bugungi kunda o‘quvchilarni raqamli texnologiyalar ta’sirida diqqatni tarqoqlashtiruvchi omillardan himoya qilish, ularni ongli ravishda axborot iste’mol qilishga o‘rgatish — shoshilinch vazifalardan biridir. Shu ma’noda, mediamadaniyat va kognitiv gigiyena bo‘yicha treninglar tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

5. Innovatsion ta’lim texnologiyalarini joriy etish. Audio-kitoblar, interaktiv kitobxonlik platformalari, o‘qishni o‘yinlashtirish (gamifikatsiya) jarayonlari kabi innovatsion usullar diqqatni boshqarish va matn bilan ishlash kompetensiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Yakunda ta’kidlash lozimki, diqqatni jamlash va kitobxonlik kompetensiyasining o‘quvchilarda shakllanishi — bu murakkab, ammo uzluksiz qo‘llab-quvvatlanishi lozim bo‘lgan pedagogik jarayondir. Uning samaradorligi ta’lim subyektlari — ota-ona, o‘qituvchi, psixolog va jamiyatning birgalikdagi harakati orqali ta’minlanadi.

Mazkur mavzuni yanada chuqurroq o‘rganish, amaliy mahsulotlar yaratish (metodik qo‘llanmalar, trening dasturlari, ijodiy loyihalar) ta‘lim tizimida samarali natijalarni kafolatlaydi va yosh avlodning mustaqil fikrlaydigan, ongli, ma‘rifatli shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN O‘ZBEK ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayeva, Z. A. O‘quvchilarda diqqatni rivojlantirishning psixologik asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
2. Jalolova, M. M. Maktab ta‘limida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
3. Karimov, B. B. Yoshlar ma‘naviy tarbiyasi va mutolaa madaniyati. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021.
4. Matkarimov, R. R. O‘quvchilarda diqqat yetishmovchiligi va uni korreksiya qilish usullari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022.
5. Mirzayev, A. T. Oila va maktab hamkorligida tarbiyaning o‘rni. – Buxoro: Nishon, 2021.
6. Rasulova, D. S. Bolalarda o‘qishga qiziqish va kitobxonlik kompetensiyasi. – Toshkent: Abduqodir, 2020.
7. Rustamova, N. S. Ta‘lim tizimida o‘quvchilar diqqatining psixofiziologik xususiyatlari. – Namangan: NamDU, 2023.
8. To‘xtasinova, G. Sh. O‘quvchi shaxsini tarbiyalashda oila va maktabning roli. – Toshkent: Ilm Ziyosi, 2019.
9. Yo‘ldosheva, M. R. Kitob va o‘quvchi: zamonaviy yondashuvlar. – Qarshi: Nasaf, 2022.
10. Yunusov, K. H. O‘quvchi shaxsida kreativ fikrlashni rivojlantirishda kitobxonlikning ahamiyati. – Toshkent: Ilmiy Tafakkur, 2021.